

ANLATIYA DAYALI BİR KENT OKUMASI: KAYSERİ SAHABİYE MAHALLESİ

Öğr. Gör. Dr. Z. Yeşim ALEMDAR
Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
alemdar@erciyes.edu.tr

Öz

Mimari mekânı anlamak ve yeni mekânlar tasarlamak için bu bilgileri kullanmak, yapılı çevrenin sürdürülebilirliği ve yapılacak katkının bu bütüne katılabilmesi açısından önemlidir. Bu bilginin üretildiği bir alan olarak mimarlık, sürekli bir değişim içinde olan çevrenin dinamik, enerjik ve karmaşık özgünlüğünü değerlendirmek durumundadır. Mimarlık alanında yapılan niceliğe ve analize dayalı pozitivist yöntemlerin bu dinamiği oluşturan ilişkiler ağını algılamak ve yansıtmakta yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada, kentin katmanlı ve karmaşık yapısını bütüncül bir bakış açısı ile okumak ve değerlendirmek amacıyla, fenomenolojik ve hermenötik yaklaşımlara dayalı niteliksel bir yöntem önerilmektedir. “Anlatı”nın bütüncül ve ilişkileri görünür kılan kavramsal yapısı, mimari çevreleri anlamakta bir yöntem olarak ortaya konmaktadır. Kayseri Sahabiye Mahallesi gibi karmaşık ve katmanlı bir yapıya sahip bir bölgenin anlatıya dayalı kent okuması, açıklamaktan çok anlamaya yönelik bu yöntemi örnekleyen bir alan çalışmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Anlatı, Niteliksel Araştırma, Fenomenolojik Araştırma, Sahabiye Mahallesi.

A NARRATIVE BASED READING OF THE CITY: KAYSERİ SAHABİYE DISTRICT

Abstract

To understand the architectural space and to use this for designing new spaces is important for creating a sustainable environment. As this provides knowledge for architectural theory, architecture as a discipline has to consider the dynamic, energetic and complex originality and ever changing nature of built environment. It is considered that, analytic and quantitative perspective of positivist methods cannot provide a satisfactory background for this. In this context, to understand the multi layered and complex structure of the city in a holistic point of view, a qualitative method based on phenomenologic and hermeneutic approach is proposed in this essay; and the holistic and inter-relational nature of the “narrative” is utilized for understanding the architectural environment. Kayseri Sahabiye District with its complex relationships and multilayered structure, is chosen as an exemplar to understand this kind of “understanding” oriented, narrative based reading.

Key Words: Narrative, Qualitative Research, Phenomenologic Research, Kayseri Sahabiye District.

1. Giriş

Farklı zaman ve mekân ilişkileri sergileyen Kayseri Sahabiye Mahallesi'ni anlatı olarak okumak, kentin bütününi anlamada önemli ipuçları sağlar. Bütüncül bir yaklaşımla kent okunduğunda, her dönem kendi özerk değerini koruyarak bir değerini görünür kılan bir ilişki ağı içinde var olur. Birbirini bütünleyen her dönemin aurasını¹ yansıtan fizik ortam, aralarında oluşan gerilimle, bütüne anlam kazandıran bir enerji kaynağı olarak düşünülebilir. Kent, görsel bitmişliği, kararlılığı olmayan, ancak sonsuz bir seçim ve paylaşım potansiyeli sunan rastlantısal bir çekicilik ortaya koyar. Kentin anlatısını okuma, dil ve söz diyalektiği ile gerçekleşir. Zincirleme bir yapısal ilişki sergileyen farklı kent imgeleri içinde her eleman kendi olamayan diğerine gönderme yaparak işlev görür. Her dönem, mimari çevrenin biçim ve içeriği, ortamın kültürel, toplumsal, algısal ve düşünsel kodlarına gönderme yaparak gösterimsel ve çağrışımsal anlamın yer değiştiren kurgularında varlık kazanır. Bu anlamda bir okuma, “yaşantı”² temelli bir yaklaşımla yakalanan kodların deşifre edilmesiyle gerçekleşir. Yaşantı dinamik bir olgudur; şimdiki zamanda temas edilen çevreye ait kodların geçmişin anımsanması ve geleceğin sezinlenmesi ile bir arada eşzamanlı olarak gerçekleşir.

Geçmiş ile bugün arasında oldukça fazla gidiş gelişlerle kendi yaşantısı içinde gelişen bir kent olarak Kayseri imgesi³, bu katmanlı yapının içinde bir anda oluşturulamamaktadır. Kent içindeki bu katmanlı yapının anlaşılmasının, kentin imgesinin bellekte oluşmasını sağlamakta önemli bir yeri vardır. Kentin “ulaştırılan aksları, dolaşmaya olanak vermeyen yolları”⁴ ile bu yaşantının belirli kalıpları ilk anda göze çarpmayabilir. Kayseri için, Selçuklu'dan kalma taş yapıların yüzyılların tarihini günümüze taşıyan yüzeylerin kentin imgesine kattıkları yumuşak dokunuşlar ile kentin belli bölgelerde, yeni kent hayatını simgeleyen, ölçeği kuvvetlendiren kütlelerin tezatları⁵, kentin ziyaretçisini ve kullanıcıasını ürkünün bir oluşum ifade etmektedir. Bu karmaşık yapı içinde farklılık sunan nişlere rastlamak da mümkündür. Çevresel deneyimi uyarıcı kılan nişlerin mekânsal kurgusu, geçmiş, şimdi ve gelecek arasında eşzamanlı bir ilişki kurması sonucu insanı çevresi ile dialog kurmaya yönlendirir.

¹ *Aura* kavramı, Benjamin'in sözünü ettiği, biriciklik, zamansallık ve mekânsallık anlayışı doğrultusunda kullanılmıştır, Walter Benjamin, “The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction”, *Illuminations: Essays and Reflections* içinde, NY.1968.

² “Yaşantı”, “anlatı”, “mekân”, “özne nesne diyalektiği”, “bütüncül yaklaşım” vb. kavramların birbiriyle ilişkisi çerçevesinde anlamlandırıldığı bir metin için bakınız, Semra Aydın, Epistemolojik Açıdan Mekân Yorumu, *Mimarlık ve Felsefe* içinde, İstanbul, 2002.

³ Yeşim Alemdar, “Mimarlıkta Anlatı Olarak İmge”, Doktora tezine bakılabilir, İTÜ, 2010.

⁴ Lydon and Moore'un *Chambers For A Memory Palace* isimli kitabına bakılabilir, Londra, 1994.

⁵ Zıtlık, Türk Dil Kurumu sözlüğünde sadece “karşıtlık” anlamına gelirken, tezat; “Karşıtlık, karşıt olma, zıtlık, çelişki, kontrast, antagonizma” gibi daha geniş bir anlama geldiği için, İngilizcedeki “contrast” sözcüğünün “(aradaki farkı göstermek üzere) karşılaştırmak, mukayese etmek, kıyas etmek” anlamına daha yakın görüldüğünden dolayı metin içinde zıtlık sözcüğüne tercih edilmiştir.

Bu nişlerden birisi olarak Sahabiye Mahallesi kent içinde kullanıcısı ve ziyaretçisi ile farklı bir diyalog kurabilen bir çevre sunmaktadır. Zamanın kenti dönüştürdüğü etkiden bir miktar uzak kalarak, bu iletişim kurabilirliğini hala sürdürebilen bir bölge olarak Sahabiye Mahallesi'nin kendi öz niteliklerinden kaynaklanan, ilk bakışta hissedilen ancak anlamak için derinlemesine bir incelenme yapılması gereken farklı bir imgesi vardır. Farklı deneyimlerin ve farklı bilgi katmanlarının biraradalığı, bu imgenin doğrudan bir bakışla oluşturulamayacağı göstergesi olarak düşünülmektedir. Bu imgenin, ancak mahallenin bir anlatı olarak incelenmesi sonucunda oluşturulabileceği düşünülmektedir. Tarihi yapılar ile yeni yapıların bir araya gelmesi, kent merkezine olan yakınlığından dolayı bu bölgenin işlevinde ve dolayısı ile kullanıcılarındaki farklılaşmalar, merkezi iş alanı içinde sayılmasına karşın hala kentteki el değmemiş bir konut dokusunu barındırıyor olması, bu katmanlı yapının bazı göstergeleri olabilir. Bu durum, biraz önce sıralanan bazı çelişik durumları bir arada tutuyor olmasının yanında, bu yapıyı çevrenin, çeperdeki yüksek katlı bölgelerden pek etkilenmeden varlığını sürdüren bir dokuyu temsil etmesinden dolayı, benzerliklerin ve tezatların ortaya çıkarılması açısından da irdelenmelidir. Anlatının dinamik yapısı, bu özellikleri birbirleri ile ilişkileri ile birlikte anlayarak, bütünü enerjisini ortaya çıkarmaktadır. Var olanın bilgisinin üretilmesinde, bu şekildeki bütüncül bir yaklaşımın, kapsamlı bir araştırma süreci oluşturduğu düşünülmektedir.

2. “Anlatı”

“Anlatı”, herhangi bir fenomenin paradigmatik/çizgisel olmayan, alansal anlatımların görünür olan veya olmayan çok katmanlı anlam strüktürlerini ifade eder. Anlatı, anlam strüktürünü gerçek/kurgu, algılanan/hayal edilen gibi birbiriyle çelişen fakat tamamlayıcı kavramların arasındaki gerilimle oluşturan bir ağ ilişkisi olarak düşünülebilir. Çelişkiler ve benzerliklerden oluşan iletişim ağı, akıl ve sezgi arasındaki gidiş gelişlerden – özne/insan ile çevre/nesnenin karşılıklı bir soru cevap ilişkisine dayanan sarmal bir ilişki yapısını ifade eder. Bir çevrenin anlatı olarak yorumu, önceden değerlendirilmiş bilgilerin, Umberto Eco'nun “Açık Yapıt”ta (2001) anlattığına benzer bir yaklaşım ile “çoklu okuma”ya dayanan, yeniden bir bilgi haline getirilmesini de kapsar.

Biçimsel olan ile yazılı olan arasında bir fark ortaya koyan Adorno, Sayın, Sartre gibi düşünürlerin ifade etmeye çalıştıkları gibi, anlatıdaki bu katmanlı yapı, ilişkiler bağlamında dinamik olarak okunmalıdır⁶. Anlatının metin ile olan benzer-

⁶ Sayın'ın bu konudaki şu etkileyici paragrafı örnek olarak iliştilmiştir: “Edebiyatın giysisi bir giysi değildir ve bir şey gizlemez; bizim imgelem gücümüz giysinin içinden her şeyi görür ve ‘edebiyatın... imgeleri... biri ötekine zarar vermeden ya da diğerini gizlemeden’ var olabilir. Lessing’e göre bunun sebebi, edebiyatın artsüremliliğe dayalı olmasındandır. Artsüremlilik imgeleri bir biri ardına katarak anlık bir yaşantıyı ikame edebilecek, uzun bir soluk getirebilir. Oysa görsel sanatlar (görsel imgeler) artsüremli bir temsilden yoksundur. Onlar mekânın içinde yer aldıkları için, sadece bir anın görüntüsü ile yetinir ve görüntüledikleri anı sonsuzlaştırmaya ya da

liği burada göze çarpmaktadır. Ancak anlatının metinde olduğu gibi, biçimsel olanda da katmanlı bir yapı okuduğu düşünülmektedir. Okunabilirlik ve anlatılabilirlikten öte bir anlamı barındıran anlatı, herhangi bir parçanın bir diğerinden daha üstün olmadığı, bütünü parçadan daha kapsayıcı bir yapısı olduğunu ortaya koyan bir ilişkiler ağı önerir.

Ryan'a (2001, 2003) göre anlatı, kullanıcı ve ortam arasındaki geçişken ilişkiden oluşur. Her biri bir diğerine geçiş sağlar ve geri dönüşler ile birbirini değiştirir ve dönüştürür. İlişki, bu süreçten sonra her birini ayrı ayrı değiştirmiş ve yeni bir durum ortaya çıkarmış olur. Bu ilişki sistemin yeniden her okunması yeni hayatlar ve yeni hayat hikâyeleri oluşturur. Yazarın anlatı tanımına göre:

- *“Anlatı, anlatılabilirlikten bağımsızdır”*. Anlatılabilen her kurgu, anlatı karakteri taşımayabilir. Anlatı, anlattıklarının ötesinde, satır aralarındakileri de ortaya çıkarabilecek bir nitelik, söylemedikleri ile de özneye ilişkiye geçme olasılıklarını taşımaktadır. Özellikle mimari çevrenin çok katmanlı yapısı bu biçimde bir anlatıya olanak sağlamaktadır.

- *“Anlatıya dayalı temsiller, bir metin üzerinden okuyucu tarafından kururlar. Bütün metinler anlatı yorumuna ortam sağlamış olmazlar. Metnin anlatı karakteri taşıyabilmesi için betimlemeci değil, anlatanın dinleyene açık kapı bıraktığı, açık bir yapıt olması gerekir”*. Benzer bir şekilde mimari çevreden oluşturulan imge de özne ile ilişki içinde bir anlatı oluşturmaya yönelik katmanlı bir yapıya ve açık bir yapıt olma potansiyeline sahiptir. Yaşantının ve mekânların birlikteliği her izleyen ve araştıran için zaman içinde, kendi çerçevesinde de farklılaşan yeni hikâyeler yaratır. Nesne ve özne arasındaki bu ilişki, bitmez tükenmez bir süreç önerir ve nesnenin sunduğu olanakların farkında olan özneye dikkat çeker.

- *“Anlatı bir derecelendirme sorunudur. Örneğin, postmodern romanlar, fabllar ya da peri hikâyelerinden daha az anlatı özelliğine sahip olabileceği gibi, popüler edebiyat genellikle avangart kurgulardan daha fazla anlatı sayılabilir”*. Betimlemeye değil, anlamaya yönelik bir yaklaşım öneren anlatı, izleyici ya da araştırmacıya kendi hikâyesini öreceği olanaklar yaratmalıdır. Belirsizliğin, kaygan zeminlerde olmanın yaratıcılığını da içeren bu durum, bitmeyen bir ilişkiler ağı içerir.

- *“Anlatıya dayalı temsiller, karakterlerin içinde oynadığı olayların ve mekânların (events ve plots) katıldığı, değişime açık ve zaman içinde konumlandırılmış bir dünyadan (yer, ortam, dekor, setting) oluşur”*. Kentsel mekânlar, her durumda zaman içinde gelişen ve değişen ortamlar sundukları, farklı yaşantıları paylaştıkları, kültürel ve sosyal yapılarının da zenginleştirdiği çok katmanlı yapılarından dolayı, anlatı olma potansiyeline sahiptirler. Yaşantı, zaman ve mekân ilişkisini kuvvetlendirir ve dinamik bir yapı ortaya koyar.

zamanı mekânsallaştırmaya çalışırlar.” Benzer bir bakış açısına, J.P. Sartre'ın *Edebiyat Nedir?* kitabında da rastlanmaktadır, 1995.

- “Anlatıya dayalı temsiller, tematik olarak bütüncül ve mantıksal olarak anlamlı olmalıdır. Elemanları, neden sonuç ilişkisinin oluşturduğu bir sıralama ile birbirlerine bağlı olduklarından ve zaman içindeki sıraları anlamlı olduğundan dolayı serbestçe yer değiştiremezler”. Anlatının karakterleri zamansallık ile birbirlerine bağlıdır ve bu karakterler, belirli bir zaman ve mekân içinde belirli bir şeyi anlatmak için oynarlar. Zamansallık, anlatının olmazsa olmaz bir elemanıdır. Anlatı zaman içinde konumlandırılmış olay örgülerinin birbirleri ile olan eşzamanlı ilişkilerinin, okuyucu ya da araştırmacı tarafından ortaya çıkarılmasıdır.

Hayat bilinen ve bilinmeyenleriyle bir bilmece sunar. Hayatta bir rol üstlenmemizin en önemli nedeni bu bilmeceyi çözmektir. Bu nedenle karmaşıklık ve çelişki içeren her ortamı bir yapboz, bulmaca⁷ olarak algılamak ve çözmeye çalışmak, bir olay örgüsü olan anlatının olmazsa olmazıdır. Tezatlardan bitmez tükenmezliği⁸ bu yapboz oluşumuna katkı sağlar.

Aravot (1995), genius logi, 'şimdi' ve 'burada'nın hikâyesi olarak “anlatı-mit”in parçalarını tanımlarken, içsel bir strüktürel mantığa dâhil olma ve içeriğe, bağlama olan sorumluluğu ile anlatının iki niteliğinden bahseder. Aravot anlatıyı açıklarken özne-nesne ilişkisini temel almıştır: “*anlatı-mit, kentin mevcut durumuna özgül bir kişi ve özgül bir zaman dilimi içinde bir bakış atar. Kentin en doğru anlatımı, büyük bir ihtimalle, o kent ile ilgili bütün anlatı-mitlerin hayali bir toplama olacaktır*”. Buna rağmen yazara göre bu öznel *tekbencilik (solipsizm)* olarak anlaşılmalı, ancak *özneler arası* bir anlama sistemi olarak düşünülmelidir.

Çok katmanlı çevreler olarak tüm sosyo-kültürel gelişimlerin izlerini yansıttıkları, farklı ve çeşitli durumların üst üste gelmesiyle bir olay örgüsü oluşturan, tarihe tanıklık etmiş olmaları dolayısıyla, tarihi kentlerin, ancak *a posteriori (sonradan oluşmuş, sentez) anlatı-mit* olarak değerlendirildiklerinde anlam katmanlarını fark etmek mümkün olabilir. Bu çeşit bir anlatı “*bir araya getirilmiş değerlerin*

⁷ Kuhn’a (2003) göre paradigma, araştırmacının alt yapısını oluşturan *sembolik genellemeler* (formüle edilmiş önermeler, kanunlar ve tanımlamalar), *metafizik inançlar*, *bilimsel değerler* (herhangi bir hipotezin hassaslığı, geniş bakış açısı, basitliği, verimliliği gibi), *sezîye dayalı modeller* ve “*örneklem*”e dayalı somut bulmaca çözümlerinin oluşturduğu bir *disipliner matristir*. Çapraz bulmaca çözümü de bu matrisin nasıl kullanıldığını açıklamak için iyi bir örnek oluşturmaktadır. Her hangi bir biçimde daha önceden bulmacanın nasıl çözüldüğünü görmemiş olanlar, sadece kuralların ve kuramsal bilginin verilmesi ile bulmacayı çözemazler. Ancak bir başkasının bulmaca çözümü onlar için bir örnek oluşturur. Bu örneklerin çoğalması araştırmacının, yap-bozun daha az parçası bir araya geldiğinde büyük resmi algılamasına yardımcı olmaktadır (Bird, 2000). Kuhn, olağan bilimde, bilim adamlarının bulmaca çözümlerini; “*bilim adamları bulmacaları, daha önceki bulmaca çözümlerini model olarak çözümlerler, üstelik çoğu zaman simgesel genellemelere de fazla başvuramazlar*” (Kuhn, 2003:255) diye tanımlarken, araştırmacılığı da; “*örneklemelerden kazanılan bir çeşit yetenek ya da beceri*” (Kuhn, 2003:266) olarak ifade eder.

⁸ Uzlaşmaz tezatlardan birbirinin varlıklarını tehdit etmeden sürekli birbirini var eden birlikteliklerinden oluşan enerji. Bakınız, Ross, 1994. Bu tip bir tezat ilişkisi Adorno ve Horkheimer tarafından da benimsenmiştir, bakınız. Jay, 2001, 2005.

*bir kümesi ile süreçler ve kurgulanmış gerçekler üzerine geçirilmiş kavramsal/hayali bir düzenin birleşimi olacaktır*⁹.

Somers (1994) anlatının, *temsile* dayalı bir anlayıştan *varoluşsal* bir anlayışa dönüşmesinden bahsederken, anlatıyı dört ayrıt ile tanımlar: *parçaların ilişki içinde olması, yer ile ilgili nedensel bir sıralama, titiz bir zamansallık ve belli bir amaç için kullanılmışlık ve yer tanımı*. Zamansallık ve mekânsallık olmadan anlatıyı, günlük ve tarihsel yazımlardan ayırmak mümkün değildir yazara göre: “*Aslında ilişkilerin ayarlanması ya da belirgin bir örgüyü oluşturabilmesini sağlayan şey yerleştirmedir*”¹⁰. Yazar, kronolojik ya da kategorik sıralamalarına değil de örneklerin bağımsızlığına önem vermesi bakımından önemseydiği yerleştirmeyi, “*olay*”ları, bireysellikten kurtararak, bütünü bir parçası şeklinde “*bölgelere*” (parça ya da kısım, episode) dönüştüren şey olarak da göstermektedir.

Anlatıyı *ontolojik anlatı, kamusal anlatı, üst anlatı ve kavramsal anlatı* olarak sınıflandıran Somers (1994), bu çok kapsamlı kavrama dikkat çeker. Çoğu zaman çevreyi anlamak ve onun çok katmanlı durumunu çözümlmek için bütün anlatı çeşitlerini birbirleri ile ilişkili anlamak gerektiğini ifade eder. Mimarlık, anlatının bu şekilde bir kullanımı için oldukça yeterli bir altyapı oluşturur. Farklı bilgi türlerini içeren bir dal olarak, katmanlı bir yapıya sahip olan mimari ürünler ve kentsel mekânlar, altyapının olasılıklarını farklı bir araya gelişlerle ortaya çıkaran bu anlatı çeşitlerinin hepsinin birden kullanılmasına ihtiyaç duyar¹¹.

Ontolojik anlatı Somers’a göre (1994) bölgenin mevcut durumunun varoluş nedenlerine dayalı incelenmesidir. Araştırmacının kendi deneyimlerinin yanında, harita ve fotoğraflardan, tarihsel geçmişe ait görsel ve sözel belgelerden ya da başka yöntemlerden yararlanarak, bölgeyi tam olarak tanınması, buradaki fiziksel, toplumsal, algısal, mekânsal, kültürel oluşunun varoluş sebeplerini ortaya koyma çalışması olarak tanımlanabilir. **Kamusal anlatı**, kullanıcıların farklı deneyimlerinden ve uzlaşmış çıkarımlarından yararlanılarak oluşturulan bir anlatı çeşididir. Uzlaşmış bir görüş ispatlanabilir olup olmadığından bağımsız olarak bir bilgi katmanı sayılabilir. **Üst anlatı** ise bölgede bulunan ve kendi analitik durumunun ötesinde araştırmayı bütüncül kılacak bilgileri içeren bir katmanı anlatmaktadır. Din, toplumsal gelenekler, tarihi binalar vb. üst anlatıya örnek olabilir. Sahabiye Medresesi, mahallenin genelindeki yeni yapılaşmaya rağmen gelen ziyaretçilere kentin tarihsel altyapısını hatırlatmaktadır. Medresenin bu güçlü imgesi ve diğer tarihi yapıların varlığı bu bölgede Somers’ın sınıflaması göz önüne alındığında bir üst anlatı olarak kabul edilebilir. Somers’a göre (1994) **kavramsal anlatı** da üst anlatının da kapsamadığı üst ilişkiler sisteminin bölgede yarattığı anlatı olarak tanımlanabilir. Kavramsal anlatı geniş anlamda toplumsal enstitüler, örgütsel kısıt-

⁹ Iris Aravot, “Narrative Myth And Urban Design”, *Journal Of Architectural Education*, 1995.

¹⁰ M. Somers, “The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach”, *Theory and Society*, Vol. 23, 1994, s: 617.

¹¹ Bu konuda örnek bir kullanım için bakınız J. Brennan, “ The Use of Narrative in Contemporary Rural Architecture”, *Architectural Design Quarterly*, Vol. 10, 2006.

lamalar ya da geniş çaplı tanımlamaların anlatılarını araştırma bölgesine taşır. Somers'ın bu tanımlayıcı ve sınıflandırıcı bakış açısı, anlatının geçirgen ve bütüncül bir anlama biçimi olduğunu ihmal ederken, parçaları bütünden önce tanımladığı için bir açıdan indirgemeci bir konuma düşmektedir. Ancak, bu bütünü oluşturmaya yarayan ilişkileri tam olarak ortaya çıkarmasa da, mimarlık ve kent bağlamında bir anlama yöntemi oluşturmaya yardımcı olduğu düşünülerek bu çalışmanın ilişkiler zinciri içinde yer almıştır. Anlatıyı bu şekilde parçalanabilir ve ayrıştırılabilir olarak tanımlamayan diğer araştırmacılar gibi, bu çalışma da anlatıyı, her katmanın birbirini görünür kıldığı bir bütünü okuma yöntemi olarak anlamış, anlatıyı da bu şekilde oluşturmaya çalışmıştır.

Şekil 1: Sahabiye Mahallesi'nin Anlatısı

Sahabiye Mahallesi anlatısının okunmasında önemli bir yere sahip olan, mevcut çevrenin katmanlı yapısı, sunduğu olanaklarla araştırmacının bilincini yönlendireceği bir ortam oluşturmuştur. Somers'ın (1994) anlatı grupları arasındaki ilişkiler, katmanların birbirini gören ve tanımlayan bakış açısı içinde Sahabiye Mahallesi anlatısını oluşturmada yardımcı olur. Yazarın kendisi de bir çevreyi anlamak için bütün bu anlatı biçimlerinin birlikte kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu katmanların, her araştırmacıyla birlikte, birbirinin üstünden her seferinde yeni bir bütün oluşturması gerekmektedir. Bu çalışma çerçevesinde, araştırmacı tarafından yorumlandığında, sözü edilen katmanların da birbirini değiştirdiği ve farklı anlamlar oluşturduğu dikkati çekmektedir. Örneğin, kamusal anlatı olarak düşünülen sosyal değişim, ontolojik anlatıyı da etkilemektedir. Mahallenin mevcut durumuna sebep olan yüksek gelir grubuna ve üst düzey kültürel olanaklara sahip eski kullanıcının oluşturduğu aura, bugünkünden farklıdır. Ayrıca konut kullanıcısının azalması da mahallenin karakterinde önemli değişikliklere sebep olmuştur. Aynı şekilde, kavramsal anlatının kapsadığı bütünden yaklaşan bakış, üst anlatının kurduğu Selçuklu imgesinin hâkimiyetini azaltmaktadır. Cumhuriyet ile birlikte gelen "modern" imgesi ile Selçuklu mimarisinin birlikte oluşturdukları anlatı, bu parçaların her birinden daha etkin ve güçlü bir aura yaratmaktadır. Her mimari

çevrenin ve mimari ürünün benzeri katmanları ve benzeri ilişkileri ortaya çıkarılarak oluşturulacak anlatı, mimarlıkta bilgi üretiminin yerini tartışmakta bir bakış açısı tanımlamaktadır. Anlatının bu dinamik ve katmanlı yapısı, bütüncül bir bakışı gerektirmektedir.

Anlatının yorumu dayalı bir bilgi edinme süreci olduğu düşünülürse, nesne ve özne arasındaki bu süreci tanımlayacak mekânsal araştırmanın da pozitivist geleneğin çerçevesini oluşturduğu, niceliksel ve belgelemeye dayalı bir araştırma yöntemi değil, niteliğe ve anlamaya dayalı bir seyir izlemesi gerekmektedir. Bu bağlamda fenomenolojik ve niteliksel bir araştırmanın ölçütlerini ortaya koymak yararlı olacaktır.

3. Fenomenolojik Araştırma

Seamon'a (2000, 2003) göre pozitivist araştırma yöntemlerine alternatif olarak ortaya konan fenomenolojik araştırma yöntemi, olasılık olarak kabul edilmiş / kesin olmayan bir muğlâklık ve spontanlık ile var olur. Belirli bir fenomene yönelmiş fenomenolojik yaklaşım, yaratıcılıkla geliştirilmeli ve araştırma sürecinde akışkanlığa olanak vermelidir. Radikal bir ampirizm olarak tanımladığı bu yöntemde Seamon (2003) bazı temel noktaları şöyle tarifler: Öncelikle araştırmacı araştırdığı fenomen ile doğrudan bir temas içinde olmalıdır ve yaşantıya katılmalı, deneyimleyen insan konumunda olmalıdır. Araştırmacı, araştırdığı fenomeni bilmediğini ancak bilmeyi umut ettiğini düşünmelidir. Kısaca fenomenolog, araştırma sürecinde, ne bulacağını ve keşfin nasıl ilerleyeceğini net olarak bilemeyebilir. Uсталık, algılama gücü ve araştırmacının adanmışlığı, fenomenolojik bir araştırma için asıl itici gücü oluşturur ve hiçbir metodolojik süreci önemsemez. Ve son olarak, araştırmacı, bir araç olarak fenomenolojik metodun kalbidir; kullandığı özgül araştırma metotları, insan yaşantısının zengin, yapılandırılmamış ve çok yönlü olarak ortaya çıkarılmasını sağlamalıdır. Bu bakış açısıyla her araştırmacı kendi özgül araştırması için kendi özgül yöntemlerini oluşturmalıdır¹².

Seamon'a (2000, 2003) göre, yapılı çevreyi anlamak için fenomenolojik olarak üç çeşit araştırma yöntemi sıralanabilir: ilk-el fenomenolojik araştırma, varoluşsal fenomenolojik araştırma, hermenötik-fenomenolojik araştırma. **İlk-el fenomenolojik araştırmada** araştırmacının nesne ile doğrudan deneyimi sayesinde araştırma yönlendirilir; fenomenin özgül karakteristiklerini ve niteliklerini anlama yolunda bir temel olabilecek, ilk elden edindiği deneyimi, araştırmayı yönlendirmekte kullanır. Her ne kadar kendi deneyimlerini araştırmada kullansa da araştırmacı için başka yaşam dünyalarını sezinlemeye çalışmak da çevreyi anlamada araştırmacının yapması gereken bir eylem olmaktadır. Araştırmacı başkalarının dünyalarını kuşatabilecek yollar bulmalıdır. Bu ihtiyaç da **varoluşsal fenomenolojik araştırma** yöntemini çağırır. Farklı birçok kişinin deneyimleri ve farklı bilgi türleri birleştirilerek, o yere ait

¹² D. Seamon, "Fenomenoloji, Yer, Çevre ve Mimarlık Literatürünün Değerlendirilmesi", *TOL*, Cilt: 3, 2003.

varoluşsal bilgiler ortaya çıkarılır. Genelleme yapabilmek için araştırmacı, az sayıda da olsa, araştırma konusuna yönelmiş kişilerin ve grupların gerçek durumlarda ve yerlerde geçen, özgün deneyimlerini kullanır¹³. Bu bağlamda, Seamon'ın varoluşsal fenomenolojik yaklaşımı ile Groat&Wang'ın (2001) odak grupları kullanımı ve Somers'ın (1994) kamusal anlatı tanımı birbirini çağrıştırmaktadır. Seamon'ın (2003) bahsettiği araştırma yöntemlerinin üçüncüsü olan **Hermetik fenomenolojik araştırmada** ise nesnenin araştırmacı tarafından hermetik sürecin önerdiği biçimde bir yorumu yer alır. Var olan bir doküman, kişisel günlük, şiir, şarkı, dans, heykel, fotoğraf, resim, vb. nesnel ve elle tutulur belgelerin yorumu, bu araştırma yöntemini tanımlar. "Hermetik olarak yapılacak bir değerlendirmede anahtar nokta; metnin yaratıcısının, metnin oluşumu ve anlamını değerlendirmek üzere hazır bulunmamasıdır, dolayısı ile hermetik yaklaşımı benimseyen bir araştırmacı anlamı, metnin kendinin içinden keşfetme yollarını arama durumundadır"¹⁴. Seamon fenomenolojik bir araştırmanın, bu üç yöntemin farklı bir araya gelişlerinden de oluşabileceğinden bahseder.

Bu şekilde bir fenomenolojik yaklaşım, farklı taktikleri de beraberinde getirir. Bu taktikler, araştırmanın biçimci ve katı olmayan yapısını belirler. Büyük anketler yerine sohbetler ve odak grup tartışmalarından, çevresel analizler yerine deneyimler ve deneyimleyenlerle konuşmalardan, tek tek belgeler yerine bilginin birbiriyle ilişkilendirilmiş ve yeni bilgiler oluşturmuş şeklienden oluşan bu taktikler (bu taktikleri her araştırma için araştırmacının kendisinin bulması gerekmektedir), anlatının sürekli yenilenebilen karakteri ile örtüşür. Bu anlayış, niceliksel ve belgelemeye yönelik bir araştırma yöntemi yerine niteliksel ve anlamaya yönelik bir seyir izler.

Kayseri Sahabiye Mahallesi'ni anlama ve okunma için fenomenolojik ve niteliksel araştırma yöntemleri benimsenmiştir. Pozitif bilimlerde kullanılan analitik bakış açısının önerdiği araştırma yöntemlerine karşıt bir yaklaşımla, bu araştırmada, özne ile nesne arasındaki ilişkinin ortaya çıkardığı, sezgilere / deneyimlere öncelik veren, uzlaşmış bilgiye ulaşma stratejileri benimsenmiştir. Araştırma, başlangıcında sonucu belli olmayan ve süreç içinde değişime uğrayarak gelişen, araştırma sırasında elde edilen her tür bilgi ya da yorumun, araştırmanın sonucunu değiştirmeye yetkin olduğu bir süreç geçirmiştir. Bu sürecin bir özelliği de, araştırmacının araştırdığı fenomene olan yönelmişliğidir. Husserl'in fenomenoloji anlayışından kaynaklanan böyle bir yönelmişlik, fenomenin çevre ile olan bağlantısını kopartmadan fenomenin özelinde yapılan araştırmayı tariflemektedir¹⁵.

¹³ D. Seamon, 2003.

¹⁴ D. Seamon, s: 44, 2003.

¹⁵ E. Husserl, "Pure Phenomenology, Its Method and Its Field of Investigation", *Husserl: Shorter Works* içinde, 1981; B. Kümbetoğlu, *Sosyolojide Ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*, Ankara, 2005; B. Akarsu, *Çağdaş Felsefe: Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*, İstanbul, 1994; R. McIntyre, ve D.W. Smith, "Theory of Intentionality", *Husserl's Phenomenology: A Textbook* içinde, 1989; J.J. Da Silva, "Phenomenology and the Formal Sciences", *Veritas*, Vol. 47, 2002.

Bu araştırma yönteminin bir diğer söylemi de, araştırmayı yönlendirecek nesnel ya da sayısal bazı araçların olmayışıdır. Bu araçlar her çalışma ile birlikte yeniden tanımlanır. Araştırmacıya yön göstermek amacıyla sıralanabilecek bazı ipuçları da örneğin Groat ve Wang’da (2001) olduğu gibi taktik ve strateji sözcükleri ile tanımlanır. Bu durumda her araştırmacı araştırma konusunun özüne ilişkin, özgün yöntemler bulmalı ya da sözü edilen taktikleri kendi araştırmasında kullanmanın değişik yollarını keşfetmelidir. Araştırma baştan sonucu bilinen bir araştırma olma erekselliğini barındırmadığı için her taktik ya da strateji araştırma ilerledikçe yenilenir ve yeniden değerlendirilir. Araştırmaya diğer kişilerin ya da grupların katkıları gerektiğinde anket gibi konu ile doğrudan ilişki içinde olmayan çok sayıda kişinin katıldığı yöntemler kullanılarak sayısal değerlendirmelerle ulaşılan sonuçlar yerine, Seamon (2003) ve Groat&Wang’ın (2001) belirttiği gibi, konuyla doğrudan ilişkili, istatistikî bilgi üretmeye yetmeyecek kadar az sayıda da olsa, seçilmiş kişiler ile temas halinde olmayı tercih etmek bu araştırma yönteminde önemlidir.

4. Niteliksel Araştırma

Niteliksel araştırma yöntemi, pozitivist geleneğe bağlı, gerçeklik anlayışının öznenen bağımsız olarak “orada” var olduğu, nesnel bir temele dayalı resimlendirilebilir olduğu görüşünü temsil eden niceliksel araştırma yönteminin tersine, gerçekliğin karmaşık doğasını, özne ve nesnenin dinamik ilişkisinden anlamaya çalışan bir araştırma yöntemidir (Kümbetoğlu, 2005, Groat&Wang, 2001, Polkinghorne, 1983). Çevreyi anlamak ve onu anlamanın, kendi inşa ettiğimiz zihinsel imgeler ve sembollerle, büyük resminin ancak öznel bir temsiliyi ortaya koymak olduğunu düşünen bu yöntem, çok katmanlı kentsel mekânların okunmasında önemli ipuçları sağlamaktadır. Bu yöntemde, araştırmacının rolü, varlığı, cinsiyeti, eğitimi, bakış açısı ve bunun gibi özellikleri, araştırma sonuçları içinde oldukça önemli bir yer kaplar (Groat&Wang, 2001). Bu anlamda, araştırmacının “tarafsız göz” olduğuna inanan deneysel ve karşılıklı ilişkilerin analitik çözümlenmesine dayanan araştırma yöntemlerinden oldukça farklıdır. Araştırmacının altyapısının araştırmayı yönlendirebilir olması ve araştırmanın, nesnel olanın bilgisiyle birlikte ilerliyor olması sayesinde öznel değil, *özneler arasında* olarak tanımlanabilir. Bu araştırma yöntemi ile “mutlak bir öznelliğin” de “mutlak bir nesnellik” kadar mümkün olamayacağı, bunun özne ile nesneyi gerilime sokan bir süreç olduğu düşünür. Bu yaklaşım, özellikle kent ve mimarlığa dair sosyo-kültürel oluşumlarda sıklıkla uygulanan bir olasılık arayışıdır.

Niteliksel araştırma yönteminde, araştırma nesnesini, bağlamından ayırma-dan anlamayı öneren, *doğal oluşumlara* önem verilmektedir. İncelenen çevrenin, zaman-mekân ilişkileri bozulmadan, çevreyle olan ilişkileri de değerlendirilerek ortaya konabilmesi gerekmektedir. Niteliksel araştırma yönteminin önemsedığı diğer bir nokta da *anlama ve yorumlamaya odaklanmaktır*. Burada araştırmacı, yalnızca ampirik bilgi birikimi oluşturmakla değil aynı zamanda bu bilgiyi yorum-

lamak ve onu anlamlandırmaya çalışmakla da sorumludur. Groat ve Wang'a (2001) göre, **kullanıcıların (muhatapların) kendi durumları için nasıl anlam oluşturduklarına odaklanmak** da niteliksel araştırma yöntemi içinde diğer bir önemli noktadır. Niteliksel araştırmalar için Groat ve Wang (2001) **yöntem yerine duruma göre değişen taktikler** kullanılmasını önerir. *Yazarlar araştırmayı parçaları bir biraraya getirme becerisi olarak görmekte; farklı yaklaşımlar ile edinilmiş bilgilerin biraraya getirilmesinin, araştırmacının sezgisel kavrayışı ve yaratıcı düşünme becerisi ile yapılabileceğini düşünmektedirler.* Taktik, farklı durumlar için bir yapma yolu önerir ve yöntemden farklı olarak strateji belirler. Yöntem uzlaşmış bir yapma biçimi iken, taktik daha çok, keşfedilerek ulaşılan ve her seferinde farklı olabilecek bir yol bulma sürecinden bahsetmektedir. Bu bağlamda, her araştırma konusu için farklı taktikler bulmak, keşfetmek gerekecektir.

Groat ve Wang'da (2001) farklı taktiklerin biraradalığı ve yorum/anlamaya odaklanma gibi ilkelerinin birlikte ortaya koyduğu kurgunun, Ryan'da (2001) anlatı olarak tanımlanan kurguyla paralellik gösterdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, Sahabiye Mahallesi'ni anlatı olarak okumak için araştırmacı tarafından bazı taktikler bulunmaya çalışılmıştır. Mahalleyi tanıyan ve tanımayanlar, mimarlar ve kentsel tasarımcılar, şu anki kullanıcılar, mimarlık öğrencileri gibi, özel olarak bu mahallenin tartışıldığı odaklı grup tartışmaları ve çevreyi tarihiyle bilen ve deneyimlemiş kişiler ile açık uçlu sohbetler bu araştırmanın taktikleri arasındadır.

Bölgenin mekân ve zaman farklılıklarına göre değişen yapısının keşfi için, bedensel olarak kavrama taktikleri geliştirilmiştir. Seamon'da bahsedilen "ilk el fenomenolojik araştırma" olarak da tanımlanabilecek bu deneyimler, mahallenin mekânsal ve zamansal algısının zenginliğini ve katmanlı yapısını ortaya çıkaracak şekilde araştırmaya katılmıştır. Her gözlemi daha önce elde edilen görsel ve sözel belgeler ışığında yeniden yorumlamak; her defasında yorumlanan gözlemi bir varsayım olarak kabul edip odak grup çalışmalarında yakalanan ipuçları doğrultusunda irdelemek çalışmanın ilerlemesinde önemli bir taktik olmuştur. **Bilginin yorumlanmasını bitmez tükenmez bir süreç olarak görmek ve bunu farklı kişilerin fikirlerinin katkısıyla sürdürebilmek, benzeyen ve ayrışan noktaların ortaya çıkması ile yeniden gözlem yaparak yeniden varsayımlara ve yeni sorulara ulaşmak, mahallenin anlatısının dinamizmini ortaya çıkarmak için kullanılmıştır.**

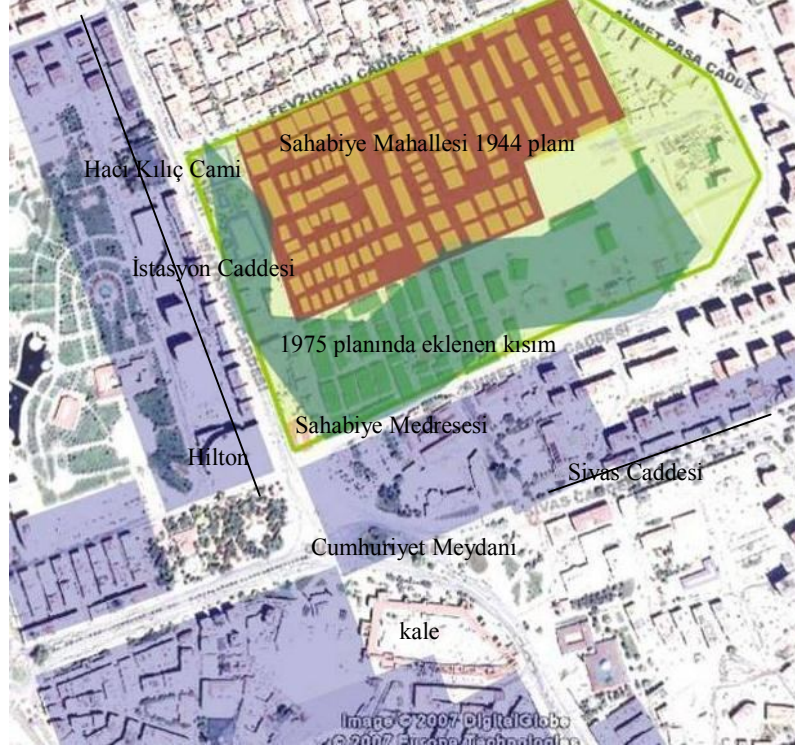
Ayrıca, bu çalışma, özne ile nesnenin davranış eşgüdümü bağlamında **bütüncül** bir yaklaşım sergilemektedir. Araştırmacının, araştırdığı olay örgüsü ile **sürekli ve yoğun bir temas** halinde olması gerekmektedir. Farklı zaman ve mekân ilişkilerinde, farklı deneyimlerin bulgularını elde edebilmek için çok sayıda gözlem oluşturabilmek, bu çeşit bir birlikteliğin göstergesi olabilir. Niteliksel araştırma Groat ve Wang'ın (2001) bahsettiği anlamda **açık uçludur**. Hem teorik kavramsal-laştırmada hem de araştırma stratejilerinde açık uçlu olmak, bilgiye dönüşebilen nesnel bir gerçekliğin varlığına da şüphe ile yaklaşmak anlamına gelmektedir. Mutlak bir ölçüt olmadığını varsayan bu araştırma yönteminde **araştırmacı kendi özgül**

araştırması için kendisi bir ölçüt durumundadır. Rakamların nesnelliğine yönelik istatistikî bilgi ve ölçülebilirlik sorgulandığı için, niteliksel araştırmada bilgiye **sözcükler üzerinden eşzamanlı ve döngüsel bir analiz - sentez** üzerinden ulaşılmaktadır. Bu durum, görsel bir sergilemeyle ya da metinsel bir hikâyeye dayalı olarak ifade edilebilir. Deneysel ve ilişkiye dayalı araştırma yöntemlerinin kullandığı tipik makale (tez) yazış formatının tersine, niteliksel araştırma yönteminde yazış stili “*okuyucu ve yazar arasındaki mesafeyi yok etmeye yardımcı olacak şekilde informal ve kişisel bir yazım*” tipi ortaya koyar.

Groat ve Wang’ın informal ve kişisel yazım olarak tanımladığı yazım tarzı, ev (yuva) kavramının detaylı bir anlatısı ve evin kullanıcının kişisel özelliklerini bir ayna gibi yansıttığı yönünde bir kanı ile yola çıkan Clare Cooper Marcus’un House as a Mirror of Self (1995) kitabında gözlenmektedir. Bu kitap, kişisel anlatımın ve niteliksel araştırmanın deneyime dayalı stratejilerinin, paylaşılabilir bir bilgiyi nasıl ortaya çıkarabileceğine dair iyi bir örnek olabilir. Marcus gibi, Lyndon ve Moore’un (1994), mekânın organizasyona dayalı özelliklerini algıya dayalı bir şekilde ortaya koyan, mekânsal bir analizin, niteliksel olarak nasıl yorumlanıp okunabileceğini gösteren Chambers of a Memory Place isimli çalışması da, mimarlıkta nitelik araştırmaları için alışlagelmiş formatın dışında, kişisel deneyimlerin ve anlatım biçimlerinin de yöntemin bir parçası olabileceğine dair farklı bir yaklaşım sunarak, bir örnek oluşturmaktadır. Kayseri Sahabiye Mahallesi de, araştırmacının kişisel yakınlığı ve mahallenin kentin içindeki kendine özgü yerin akademik çekiciliği sayesinde bu çalışmanın nesnesi olarak seçilmiş ve araştırmacının bilincini bu nesneye yönlendirmesiyle ilerlemiştir. Fenomenolojik ve niteliksel araştırmanın taktik ve sorunsalları ile ilerleyen çalışma, anlatının bütüncül yapısını ortaya koymaya çalışmaktadır. Var olandan hareketle, özne ve nesnenin karşılıklı ve geçirimli ilişkisi ile ilerleyen çalışmanın, mimarlık araştırmalarında paylaşılabilir bilgi üretme konusunda bir yöntem olabileceği düşünülmektedir.

5. Kayseri Sahabiye Mahallesi’ni Anlatı Olarak Anlama

İsmi şu anda mahallenin köşesinde bulunan bir Selçuklu medresesinden alan Sahabiye Mahallesi, İstasyon Caddesi, Fevzioğlu caddesi ve Bay Fuat Caddesi arasında kalan, Sahabiye Medresesi ve birkaç Osmanlı çeşme ve kümbetinin bulunduğu bir alanda bulunan, genel dokusu 1950’lerde yapılanmaya başlamış bir mahalledir. Cumhuriyet Meydanı, burada bulunan eski iç kale surları (6. yy.) ve Mimar Sinan’a ait Kurşunlu Camii (1576), meydanın hemen kenarında yapılan Almer Alışveriş merkezi ve Hilton Oteli (2000) ve meydanın diğer yakasına düşen kent merkezi ile ilişkileri mahallenin genel karakterini oluşturmaktadır.

Şekil 2: Sahabiye Mahallesinin Kent İçindeki Konumunun Tarihsel Yorumu

Kent merkezine yakın bir noktada olmasına rağmen Sahabiye Mahallesi, 1950 öncesinde yapılaşmamış bir bölge konumunda iken, 1944'te Oelsner planı ile birlikte konut alanı olarak planlanmıştır. Bulunduğu arazinin topoğrafik elverişliliği de düşünülerek bu plan iki katlı yapılardan oluşan düzenli bir sokak dokusu önermiştir. Ancak kent merkezinden yayılan ticaret ve iş alanı bir süre sonra Sahabiye Mahallesi'nde işlev değişikliğine ihtiyaç oluşturmuştur. Bu değişiklik ile hazırlanan 1975 Taşçı planı bölgeyi Merkezi İş Alanı olarak değiştirmiştir. Bu tarihten itibaren, iki işlevin de görüldüğü mahallede, bu karmaşık bir ilişki ağı yeni bir aura oluşturmuştur. İlk plana göre yapılan konutlar ve kullanıcıları bir süre sonra mahallenin yeni kullanımı ile birlikte mahalleyi terk etmiş ve yeni kullanıcılar ile mahallenin imajı değişmiştir. Kocatürk (2005), kentin genelinde konut arz ve talebini incelerken bu kültürel değişimin sonucunda Sahabiye Mahallesi'ndeki talep farklılıklarını tartışmıştır.

Mahalle, yapılaşmaya başladığından beri hareketli bir kullanıcı profili ortaya koymuştur; 1960'larda, yeni yerleşimin merkezi olması, üst gelir grubunu buraya çeken bir sebep olmuştur. Daha sonra Sivas Caddesinin yeniden yapılaşması ile bu grup, önce oraya, daha sonra Alparslan Mahallesi'ne göç etmiştir. Bu deği-

şim sırasında ayrıca ülke genelinde Avrupa'ya işçi göçünden de nasibini alan mahalle, merkezi iş alanının bölgeye hücum etmesi sonucu 1980'lerde artık karmaşık bir yapıya sahip olmuştur.

Hem göçler, hem de iş merkezinin yerleşmesi, geriye kalan az sayıda eski kullanıcıyı da rahatsız etmiş ve yeni göçlere sebep olmuş, boşalan konutlara, alt gelir seviyesinden kullanıcıların yerleşmesine sebep olmuştur. İş alanının gitgide daha içlere kadar ilerlemesi, sessiz ve sakin mahallenin sokaklarına, daha fazla aracın girmesine de sebep olmuştur. Az katlı konut işlevi için yeterli olan ve dolaşanlar için farklı deneyimler sunan bu yollar, ticaret ve iş alanı ihtiyacına yeterli gelemeyince, mahalle mevcut konut kullanıcısı için daha da fazla rahatsız edici olmuştur. 1980'lere denk gelen bu değişim, özellikle mahallenin iç bölgelerinde kültürel bir çöküşe varan sonuçlara yol açmıştır. Mahalle 1970'lerden önce vali konağı gibi itibarlı konutların da bulunduğu yüksek gelir grubuna ait bir kullanıcıya sahipken, bir kısmı işyerine dönüşse bile konut olarak kalan kısımda da yer yer kullanıcı profili değişmiş, öğrenciler ve göçmenler gibi daha düşük bir sosyo-ekonomik seviyeye hitap etmeye başlamıştır. Bu yeni grup konut kullanıcısı eski kullanıcılar tarafından olumsuz karşılanmış ve terk etmeler yüzünden bölgedeki konut talebi de düşmüştür.

Konut kullanıcısını terk etmeye zorlayan bu kültürel değişim, son yıllarda, mahallede yeni bir kullanıcı tipini ortaya çıkartmıştır. Prestijli iş alanının, mevcut yapıyı bozmadan, bu düzeninin içine yerleşebilir olması, mahalleyi bu ihtiyaç için cazip bir konuma getirmiştir. Hem merkeze yakın olup hem de kaliteli bir çevre sunan mahalle bugün, bu işlev ile birlikte bir soylulaştırma yaşamaktadır. Mahalle şu anda konut ve iş alanı kullanıcısını birlikte barındırıyor da artık çok sayıda sürekli konut kullanıcısına sahip değildir. Buna bağlı olarak, mahallenin imgesi de değişim göstermiştir. Her ne kadar mevcut yapı özellikleri aynı kalmış (alt gelir düzeyinin bakamadığı yapıların şimdi iş alanı kullanıcısı ile birlikte fiziksel olarak daha kaliteli bir duruma geldiği bile söylenebilir) ve hala bazı sokaklarda çocuklar top oynuyorsa da; oto yoğunluğu, cephe kullanımındaki farklılıklar, gece ıssızlaşma, bölgede artık eskisine göre farklı bir anlatının oluşumunu ortaya koymaktadır. Yapılan odaklı grup toplantılarından sözlü olarak da ifade edilen, ancak mahalledeki yaşantının sessiz olarak da anlattığı bu *kamusal anlatı*, mahalleyi deneyimleyerek fark edilemeyecek bir bilgi katmanı oluşturmaktadır. Mekânsal özelliklerin, sezgilere dayalı dönüşümüne tanıklık eden bir bölge olarak Sahabiye Mahallesi okumak, anlatının dinamik yapısını gerektiren bir durum sergilemektedir. Böyle bir ortak görüş, gerçek ya da kurgu, Somers'in (1994) sınıflandırması doğrultusunda bir *kamusal anlatı* olarak değerlendirilebilir.

1944 planında önerilen, doğanın mahalle ile birlikte kente katılabildiği plan tipi, mahallenin iş alanı işlevi ile işgal edilmesi sonucu zarar görmüştür. Özellikle meydan tarafındaki eski dokuyu da koruyan bu plan, eski yaşam tarzı ile yeni yaşam tarzını birlikte barındırarak kent içinde farklı bir imge oluşturmuştur. Ancak, meydan ile Sahabiye Mahallesi arasında bulunan alandaki yapıların zamanla yok

olması, öncelikle Sahabiye Medresesi'nin sonra da Sahabiye Mahallesi'nin meydana olan ilişkisini farklılaştırmıştır. 1975'te yapılan Taşçı planında, o tarihte bile küçük bir alanda kalmış olan geleneksel dokunun yerini sekiz katlı blok almıştır. Bu yapılar, tarihsel han plan şemasından dönüştüğü varsayılan “yeni” bir iş hanı plan şeması ortaya koymaktadır. Birimlerin bir avlu etrafında yerleştiği bu plan tipi eski hanları çağrışırsa da, kesitte aynı *mimetik*¹⁶ davranışı gösteremeyen bu yüksek katlı yapılar, hem mekânsal hem de işleve dayalı özellikleri ile mahalleye kent meydanının hızını ve karmaşasını katmaktadır. Eski ve yeninin, iç ve dış birlikteliğinin öncelikli olduğu bir dönemin çarpıtılmış tekrarları durumundaki bu yapılar, özellikle, farklı zamanlarda meydana bulunan Tan Sineması, Kent Kulübü, Velayet ve Alay Bahçesinin yok olmasından sonra Sahabiye Mahallesi'nin meydana bakan yüzünü oluşturmuştur.

5.1. Genel Doku

Mahallede 1950'den önce belirgin bir yapılaşma olmamış, mezarlık ve ziraat işlevleri tarafından kullanılmıştır. 1927'de bölgenin yakınından geçen tren yolu, bölgenin imar alanı olmasına olanak sağlamıştır. O zaman için yeni bir yapılaşma önerdiği için, bu plan bölgenin mimari karakterini de belirlemiştir. Bu yeni yapılaşma Cumhuriyet'in ilanı ile bütün Türkiye'de belirginleşen kimlik sorunu ile ilişkili olarak oluşmaya başlamıştır. Bir İç Anadolu kenti olarak Kayseri, İstanbul ve batı kentlerinden sonra bu kimlik sorununu yaşamış ve milli üsluplardan bir miktar etkilenmiştir. Her ne kadar I. ve II. Milli Mimarlık üslubu (1908–1930, 1930–1940) Kayseri'de etkilerini belirgin olarak gösterememiş olsa da, Cumhuriyet sonrası Türk Modernizmi, Sahabiye Mahallesi'nin yapılaşmasında etkin olmuştur. Bu *kavramsal anlatı* son on yılda yapılan yapıların çokluğuna rağmen hala mahallede hissedilmektedir.

¹⁶ Adorno'nun bahsettiği anlamda mimesis kavramı için bakınız, Z. Sayın, 2004. “Adorno'da İmge Yasağı, *Theodor Adorno (1903-1969)*”, *Aydınlanma Ve Sanatın Diyalektiği*, İstanbul, 2004.

Şekil 3: Sahabiye Mahallesinden Detaylar

Mahallenin, İstasyon Caddesi ve Ahmet Paşa Caddesi boyunca görülen dokusu hariç, aslında birçok kişiye göre (focus gruplar) asıl Sahabiye Mahallesi olarak düşünülen, ya da inanılan iç bölümü, Belediye Bloklarının dışında çok benzer bir doku sergilemektedir. Modernist geleneğin daha sonraki örnekleri oldukça karakterless bir çevre oluşturmuşsa da ilk örnekler hassas detaylar ve insan ölçeğinde sıcak komşuluklar oluşturmuştur. 1960 ve 70lerin karakterini belli eden büyük ve söveli pencereler, yatay çizgiler ve benzer görünüşler bu yapıların kolaylıkla ayırt edilmesini sağlamaktadır. Doku ve yoğunluk diğer birçok iç Anadolu kentinde olduğu gibi o dönemdeki Türk Konut Mimarisininin bir başka karakterini yansıtmaktadır.

5.2. Sahabiye Medresesi

Cumhuriyet meydanının Sahabiye Medresesi'ne (1267) kadar ulaşması ayrıca, Sahabiye Mahallesi'nin kent merkezine açılan kapısı olarak medresenin algısını değiştirmiştir. Etki alanı oldukça geniş olan yapı, mahallenin simgesi haline gelmiş, ilk kez ziyaret edenler için akılda kalır bir nirengi noktası¹⁷ oluşturmuştur. Medresenin mekânsal zenginliği mahalleyi de etkilemiş, burası bütün kent için bir buluşma noktası haline gelmiştir. Bir Selçuklu kenti olan Kayseri'de Sahabiye

¹⁷ *Nirengi noktası* (landmark), Lynch'in kentin kavranabilir, algılanabilir olması konusunda ortaya koyduğu beş kılavuz kavramdan biridir. bakınız, K. Lynch, *The Image Of The City*, New York, 1960.

Medresesi, etrafını sarmalayan ve aurasını değiştiren, katkılara rağmen bu mahalleye gelen ziyaretçilere kentin tarihsel altyapısını çarpıcı bir şekilde hatırlatmaktadır. Bu bağlamda medresenin varlığı Somers'ın sınıflaması göz önüne alındığında bir *üst anlatı* olarak kabul edilebilir.

Şekil 4: Sahabiye Medresesi

Yapı mahalle içinde etkileyici bir yere sahiptir ve yalnız bir yapı olmasına rağmen bir aura oluşturmaktadır. Bu güçlü aura gene de, Medresenin bulunduğu caddenin planlar ile birlikte gelişen yeni ve yoğun kullanımı, çok yakındaki yüksek katlı yapılar ve 2003'deki restorasyonu sayesinde değişmiştir. Sahabiye Medresesi'ne son yüzyılda yapılan ekler ve medresenin son zamanlarda mekânsal olarak kötü kullanımı medresenin kent içindeki etkisini zedelemiş ve bahsedilen *üst anlatı*yı değiştirmiştir. Çok kapsamlı yapısı ve “gelenek” gibi değişebilen, dönüşebilen olguları kapsamından dolayı üst anlatı, kentin bütün anlatısını bir arada tutan bütüne en yakın bilgiyi ortaya koymaktadır.

Şekil 5: Sahabiye Medresesi'nin 1923'deki Ve Günümüzdeki Durumu

2000'de Hilton Oteli ve Almer Alışveriş Merkezi açılınca, yan yana duruşları ile otel ile medrese, meydandan mahalleye yaklaşanlar için dikkat çeken bir tezat ortaya koymaktadır. Farklı zamanların farklı mimarlık anlayışlarını ortaya koyan bu iki büyük yapı, birbirini ve Sahabiye Mahallesi'ni etkilemeye devam etmektedirler. Alışveriş merkezinin, medrese kapısını referans alan biçimsel soyutlama girişimi, ağırlığıyla medrese ile rekabet eden kütlelerinin yanında etkisiz bir çaba olarak görünmektedir. Bu etkileşimde ilk izlenim, medresenin yeni tasarımı etkilediği yönündeyse de dikkatli bakışlar karşılıklı bir etkileşimi ayırt edebilecektir. Bir yanda otel medreseyi referans alırken, diğer yandan yeni yapının biçimi ve boyutları da yılların üstüne yığıldığı değer ağırlığıyla 800 yıldır bu köşeyi taçlandıran Sahabiye Medresesinin karakterini ve mahalle ile ilişkisini değiştirmiş, dönüştürmüştür. Birbirlerine bu kadar yakın duran ve farklı zaman ve mekân anlayışına sahip bu iki yapının oluşturduğu, tezatların birbirini var etme mücadelesi, Sahabiye Mahallesi'nin bütününde görülen enerjinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Şekil 6: Yapıların Birbiriyle Etkileşimini Tartışan Öğrenci Çalışmaları¹⁸.

5.3. Halkevi (Şehir Tiyatrosu), Kız Meslek Lisesi, Vali Konağı

Sahabiye Mahallesi'nin batı kenarını oluşturan, Hacı Kılıç Camisi'nin (1249) önünden geçerek çevre yola bağlanan yol, biraz dolaylı da olsa tren istasyonuna ulaşmaktadır. Daha sonra tam istasyonun önüne çıkan başka bir cadde yapılacaktır, ancak isim olarak "İstasyon Caddesi" bu caddede kalacaktır. Bu cadde ve çevresi, batı tarafında Kayseri'nin ilk "modern" konutları ve doğu tarafında Sahabiye Mahallesi, 1932'de yapılan Kayseri Halkevi, 1940'da öğretime açılan, o zamanki adıyla, Kız Enstitüsü ve vali konağı ile Kayseri'nin 20.yy ortalarında sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi yüksek bir grubun kullandığı bir kent parçasını oluşturmaktadır. Sahabiye Mahallesi, Medrese, Halkevi (daha sonra Şehir Tiyatrosu), Vali Konağı ve Kız Meslek Lisesinin yarattığı ortamından etkilenmiştir. Her ne kadar 1960'ların başlarına kadar Ahmet Paşa Caddesi kenarı hariç, bostan, mezarlık ve tarla olarak kullanılıyorsa da, mahalle, İstasyon Caddesi boyunca yerleşmiş bu kültürel oluşumun ışığında yapılaşmıştır.

1932'de Halk Evi olarak yapılan, 1943'de Şehir Tiyatrosu olarak yeniden işlevlendirilen bina 2003'de yapılan yeni restorasyondan sonra, halen tiyatro işlevini yerine getirmektedir. İlk yapıldığında bütün Türkiye ile birlikte kültürel bir yenilenme hareketine tanıklık eden Kayseri Halkevi Kayseri'nin kentleşme sürecinde önemli bir yer tutmaktadır.

"1932-1950 yılları arasında aktif olan Halk Evi, o dönemde Kayseri'nin önde gelen kültür merkezlerinin başında yer almıştır. Yaklaşık 20 yıllık bu zaman dilimi içerisinde Halkevi, Kayseri'de sosyal ve kültürel alanlarda devlet-halk bütünleşmesini temin etmek, aydın-halk yakınlaşmasını sağlamak, resmi devlet ideoloji-

¹⁸ 25-30 Temmuz 2005 Atölye Erciyes çalıştayında Yeşim Alemdar ve Ferda Dedeoğlu tarafından yönetilen Ayna Atölyesi, Kayseri'deki bazı aynaları keşfetmeye ve bunların ne kadarının Adorno'nun anladığı anlamda *mimetik* bir davranış sergilediğini öğrenciler ile birlikte anlamak ve ortaya koymayı amaç edinmiş bir çalışmadır. Gerekli açıklama için bakınız TOL 2008.

sini ve cumhuriyet inkılablarını daha geniş kitlelere benimsetebilmek amacıyla önemli görevler üstlenmiştir. Açmış olduğu çeşitli kurslarla, yapmış olduğu çeşitli yardımlarla toplumsal dayanışma ve işbirliğinin güçlendirilmesi yönünde azımsanamayacak bir rol oynamıştır. Kayseri ve çevresinde yaşatılan kelime, deyim, atasözü ve türkülerini derlemiş, halk eğitimine yönelik mesleki ve öğretici nitelikte kurslar düzenleyerek zengin bir kütüphane kurmuş ve Halkevi'nin süreli yayını olan "Erciyes" dergisini çıkararak bir eğitim ve kültür kurumu olma niteliğini de taşımıştır. Toplamış olduğu yardımlar ve bağışlar ile yoksul halkın yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmış, fakir ve yardıma muhtaç öğrencilerin de beslenme, barınma, araç-gereç gibi ihtiyaçlarını karşılamak için büyük bir özveriyle çalışmıştır. Kayseri Halkevi, yukarıda dile getirilen bu nitelikleri nedeniyle, 1932-1950 yılları arasında Kayseri'de bir kültür yuvası, bir aydınlanma ve toplumsal dayanışma merkezi olarak faaliyette bulunmuştur. Kayseri Halkevi C.H.P. İl İdare Kurulu'nun 10.07.1950 tarihinde almış olduğu bir karar ile 01.08.1950 tarihinden itibaren faaliyetini durdurmuştur."¹⁹ (Şanal, 2004);

1940'ların başında yeni işlevi için restore edilen Kayseri Halkevi, 1943'de Şehir Tiyatrosu olarak hizmete girmiştir. Yapının şu anda Olgunlaşma Enstitüsü olarak işleyen kısmında, 1950'de kapatılana kadar Halkevi işlevi de devam etmiştir²⁰. 2003'deki son restorasyonundan bu yana işlevini tiyatro olarak sürdüren yapı, mahalle içindeki yerine kültürel olarak katkıda bulunmanın yanı sıra, yanındaki vali konağı ve lisenin bahçeleri ve içindeki büyük ağaçlarla, bir yeşil bant, Lyndon and Moore'un (1994) bahsettiği anlamda hacimli bir duvar olarak İstasyon Caddesinin ve mahallenin nefes aldığı bir nokta olarak da görülebilir. İlk-el fenomenolojik araştırma yöntemi ve ontolojik anlatının ışığında oluşturulmuş olan bu ve benzeri bilgi üretimi, anlatının katmanlı ve deneyime dayalı yapısını ortaya çıkarmaktadır. İlişki temelli araştırmanın, ketin okumasını zenginleştirdiği ve tamamladığı düşünülmektedir.

5.4. Belediye Lojmanları

1950'nin ikinci yarısından itibaren yapılaşan mahallede şu anda görülebilen en eski yapı 1958-59 yıllarına denk gelmektedir. Ancak yapı yoğunluğunun büyük bir bölümü 1960 ve 70lerden kalmıştır. Bölgenin genel yapısı bahçeli, iki ya da üç katlı konutların gridal düzenlenmesinden oluşmaktadır. 1959 tarihli Belediye Lojmanları mahalledeki en eski yapılardan olup sıra evler şeklindeki düzeniyle farklı bir doku oluşturmaktadır. 1944'te Oelsner danışmanlığında, Kemal Ahmet Aru tarafından yapılan planının en belirgin göstergesi olan bu lojmanlar şu anda küçük bir grup olarak kalmış olmalarından dolayı mahallede ayırt edilebilir durumdadır.

¹⁹ M . Şanal, "Türk Kültür Tarihi İçerisinde Kayseri Halkevi Ve Faaliyetleri (1932-1950)", *Milli Eğitim Dergisi*, Cilt: 161, Ankara, 2004.

²⁰ Bu bilgiler, Şaban Özkaramete, Hayrettin Ünal, Yıldız Küçüknalbant ile yapılan açık uçlu sohbetlerden edinilmiştir.

Şekil 7: Belediye Lojmanları

1960lardan sonra bölge dört katlı yapılanmaya başlamıştır. Bu tarihlerden kalan birçok yapının da yok olmuş olmasına rağmen, mahallenin genel görünüşünü bugün de bu yapılar oluşturmaktadır. 1980 ve 90larda her ne kadar bazı yeni yapılar da gabari olarak eskiyi korumuşlarsa da, bu yılların kendi üslubunu yansıtmışlardır. 2000den sonra gabari de değişerek sekiz katlı yapılaşma başlamış ve eski dokunun değişmesine sebep olmuştur.

Medrese ve birkaç Osmanlı yapısından başka çok eski bir geçmişi olmayan bu mahallenin kent içindeki yerinin getirdiği bazı işlevsel değişimler dolayısı ile bu kadar çok karakter değiştirmesi, kısa bir süre içinde farklı katmanlar oluşturmuş olması ve bu katmanların hemen hepsinin günümüzde fark edilebilir olması, buranın anlamını ilk izlenimden öte bir anlatıya dönüştürmektedir. Bütün bu anlam katmanları bölgeyi açık bir kent müzesi haline getirmiştir.

6. Sonuç

Anlatıya dayalı bir kent okuması, mimarlıkta bütüncül bakış açısını temsil eden “büyük resmi” görebilmek için bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, kenti bir bütün olarak anlamaya çalışmanın, parçaları tek tek bir araya getirmekten farklı bir anlam ifade ettiği düşünülmektedir. Doğal olarak, odaklanılan kent parçası, kendi dinamikleri içinde sürekli değişen ve dönüşen özellikleri ile her araştırma yapıldığında detaylı bir inceleme gerektirmektedir. Bu anlamda odaklanma ya da Husserl’in bahsettiği anlamda paranteze alma anlayışı -parçayı alıp laboratuara götürerek incelemek değil, parçanın bütün içindeki yeri göz önüne alınarak bilincin o parçaya yönlendirilmesi düşüncesi- bütünün özelliklerini göz ardı etmeden parçayı incelemeye olanak sağlamaktadır. Bu çalışma yapıyı çevreyi, analitik bir inceleme yerine, farklı katmanların bir aradalığını hem ayrıştırarak hem de birleştirerek irdelemiştir.

Bir örneklem olarak Sahabiye Mahallesi’nin anlatısı yaşam örgüsünün yansımaları olan toplumsal dinamiklerin yarattığı tüm katmanları bir arada tutan, aynı zamanda yer değiştirmelerine olanak sağlayan ağ ilişkisinin görünür kıldığı benzer-

lik ve tezatların dinamik enerjisinden oluşmaktadır. Tikel bir durumu örnekleyen bu ilişki ağı, her çevrenin kendine özgü problematiği üzerinden sürekli yeni bulmacalar ortaya koyma potansiyelini barındırır. Sahabiye Mahallesi imgesi üzerinden öngörülen bulmaca çözme yöntemi bu nedenle bir örneklem olarak kabul edilmelidir. Zaman ve mekân ilişkileri bağlamında, karmaşık anlamlandırma süreçlerine tanık olan Sahabiye Mahallesi, farklı temsil ortamlarını barındırmaktadır. Sahabiye Mahallesi'nde bu temsil ortamlarının bir biri ile ilişkisine öncelik veren okuması, anlatının ilk izlenimden farklı bir yapısı olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada, anlatı olarak Sahabiye Mahallesi okuması, bölge ile ilgili bir sonuç çıkarmak yerine, kentsel dönüşüm adına yapılacak müdahaleler için yapılı çevrenin bilgisinin üretilmesinde, kentsel mekânın bütüncül okuması ve bütüne yönelik çıkarımlar yapmak konusunda önemli ipuçları taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Alemdar, Z.Y., *Mimarlıkta Anlatı Olarak İmge*, Doktora Tezi, Danışman, Semra Aydınlı, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Alemdar, Z.Y., Dedeoğlu, F. “Yeniden Üretim ve Aynadaki Yansıma”, *TOL*, Cilt: 6, 2009, ss. 53-57.
- Akarsu, B., *Çağdaş Felsefe: Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1994.
- Aravot, I., “Narrative Myth And Urban Design”, *Journal Of Architectural Education, ACSA*, Vol. 49, 1995, pp. 79-91.
- Aydın, S., “Epistemolojik Açından Mekân Yorumu”, *Mimarlık ve Felsefe* içinde, ss. 40-52, ed. A.Şentürer, Ş.Ural, A.Atasoy, YEM Yayınları, İstanbul, 2002.
- Benjamin, W., “The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction”, *Illuminations: Essays and Reflections* içinde, pp. 217-253, ed. Hannah Arendt, Schocken Boks, NY. 1968.
- Bird, A., *Thomas Kuhn*, Princeton Univ. Press, Princeton, New Jersey, 2000.
- Brennan, J., “The Use of Narrative in Contemporary Rural Architecture”, *Architectural Design Quarterly*, Vol. 10, 2006, pp. 12-23.
- Da Silva, J.J., “Phenomenology and the Formal Sciences”, *Veritas*, Vol. 47, pp. 61-69.
- Eco, U., *Açık Yapıt*, çev. Pınar Savaş, Can Yayınları, İstanbul. 2002.
- Groat, L., Wang, D., *Architectural Research Methods*, John Wiley & Sons Inc., NY. 2001.

- Husserl, E., “Pure Phenomenology, Its Method and Its Field of Investigation, (Imaginal Lecture at Freiburg im Breisgau, 1917, çev. Robert Welsh Jordan)”, *Husserl: Shorter Works* içinde., ed. Peter McCormick and Frederick A. Elliston, University of Notre Dame Press, Indiana, 1981. <http://www3.baylor.edu/~Scott_Moore/essays/Husserl.html>, 2004’de bu sayfadan alınmıştır.
- Jay, M., *Adorno*, çev. Ünsal Oskay, Der Yayınları, İstanbul. 2001.
- Jay, M., *Diyalektik İmgelem: Frankfurt Okulu ve Toplumsal Araştırma Enstitüsü’nün Tarihi*, çev. Ünsal Oskay, Belge Yayıncılık, İstanbul. 2005.
- Kocatürk, F., *Kayseri’de Konut Yerleşimlerinde Arz Talep Değişimi*, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- Kuhn, T.S., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, Alan Yayınları, İstanbul. 2003.
- Kümbetoğlu, B., *Sosyolojide Ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*, Bağlam Yayıncılık, Ankara. 2005.
- Lynch, K., *The Image Of The City*, MIT Pres, New York. 1960.
- Lyndon, D., Moore, C.W., *Chambers For A Memory Palace*, MIT Pres, London. 1994.
- Marcus, C.C., *House As A Mirror Of Self: Exploring The Deeper Meaning Of Home*, Conari Pres, Berkeley, California. 1995.
- McIntyre, R., Smith, D.W. “Theory of Intentionality”, *Husserl’s Phenomenology: A Textbook* içinde, pp. 147-179, ed. by J. Mohanty and W. McKenna Washington, D.C., Center for Advanced Research in Phenomenology & University Press of America, 1989. <<http://sun3.lib.uci.edu/eyeghiay/Philosophy/Faculty/intentionality.pdf>>, 2007’de bu sayfadan alınmıştır.
- Ryan, M.L., “Beyond Myth and Media, The Case of Narrative in Digital Media”, *The International Journal of Computer Game Research*, Vol. 1, 2001, pp. 1-17. <<http://www.gamestudies.org/0101/ryan/>> 2007’de bu sayfadan alınmıştır.
- Ryan, M.L., “On Defining Narrative Media”, *Online magazine of the Visual [& Narrative (ISSN 1780-678X)*, Vol. 6, 2003. <<http://www.imageandnarrative.be/mediumtheory/marielauryan.htm>> 2007’de bu sayfadan alınmıştır.
- Ross, S. D., “Theory of Art: Inexhaustibility By Contrast”, *Art and Its Significance, An Anthology of Aesthetic Theory* içinde, pp. 300-322, ed. Stefan David Ross, State University of New York Press, New York. 1994.
- Sartre, J.P., *Edebiyat Nedir?*, çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul. 1995.

- Sayın, Z., “Adorno’da İmge Yasağı”, *Theodor Adorno (1903-1969), Aydınlanma Ve Sanatın Diyalektiği*, İstanbul, 17.Nisan. 2004.
- Seamon, D., “Phenomenology, Place, Environment Adn Architecture”. *Environmental And Architectural Phenomenology Newsletter*. 2000.
- Seamon, D., “Fenonemoloji”, Yer, Çevre ve Mimarlık Literatürünün Değerlendirilmesi, çev. Sema Serim, *TOL*, Cilt: 3, 2003, ss. 36-54.
- Somers, M., “The Narrative Constituion of Identity: A Relational and Network Approach”, *Theory and Society*, Vol. 23, 1994, pp. 605-649.
- Şanal, M., “Türk Kültür Tarihi İçerisinde Kayseri Halkevi Ve Faaliyetleri (1932-1950)”, *Milli Eğitim Dergisi*, Cilt: 161, T.C. MEB Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara. 2004. <<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/161/sanal.htm>> 2007’de bu sayfadan alınmıştır.